

Yazd University

 : [10.22034/MCAL.2025.22495.2451](https://doi.org/10.22034/MCAL.2025.22495.2451)

**Examination and Analysis of Modality in the Novel "Al-Qannas" by
Zahraan Al-Qasimi: Based on the Modality-Narrative Model of Paul
Simpson**

Kimia Sharif: Graduated from Master of Arabic Literature, Imam Khomeini International University, Iran

Sajad Esmaili: Associate Professor at The Department of Arabic Language and Literature at Imam Khomeini International University, Iran

Alireza Shaikhi: Associate Professor at The Department of Arabic Language and Literature at Imam Khomeini International University, Iran

Received: 01-11-2024

Accepted: 26-04-2025

Introduction:

Although various studies and opinions regarding the "narrative perspective" have been presented by linguists and stylisticians such as Roger Fowler, Gérard Genette, and Boris Uspensky over the years, the precise concept of narrative perspective analysis still requires further clarification. Pavel Simpson (1993), as an active figure in the fields of stylistics and critical linguistics, has presented the narrative perspective in a more precise and systematic manner. He has proposed a model called the "modality-narrative" model, which includes three more specific components: spatial perspective, temporal perspective, and psychological perspective. The modal elements present in the text connect these three types of perspectives (Khadami, 2012).

Within this framework, Simpson adopts a method of narration based on two main axes: "narrative style or point of view" and "modality." In the first axis, he distinguishes between first-person and third-person narration, and in the second axis, he differentiates types of narration, proposing three main types (Simpson, 2019). Today, many researchers have utilized this model in analyzing various literary works, and the results of these studies highlight the importance of this model in understanding the linguistic style of literary works, especially fictional ones.

In fact, Simpson's model can serve as a scientific tool for identifying and discovering the unknowns of a literary work. Researchers can use this model to discern the themes of literary works, uncover secondary meanings in the text, and present aesthetic critiques. Moreover, audiences can gain a deeper understanding of the literary nuances of the works. In this context, the following essay seeks to provide a new analysis of the novel *Al-Qannas* by Zahran Al-Qasimi, an Omani author, based on Simpson's modality-narrative model.

It is essential to note that Simpson's narrative theory encompasses various axes and is not limited to just these two. However, due to the fact that applying all the axes of this theory to a single literary work would require multiple articles and exceed the scope of one article, researchers have primarily drawn on Simpson's views related to point of view and modality. To achieve this goal, the following two questions are essential:

1. How is the narrative perspective or storytelling method presented in the novel *Al-Qannas* according to Simpson's model?
2. How is modality manifested in the novel *Al-Qannas* according to Simpson's model?

Methodology

This research has been conducted in a descriptive-analytical manner using library resources. The theoretical information related to the mentioned model has been initially collected and categorized through consulting written sources, including books, theses, and articles. Subsequently, the novel *Al-Qannas* has been analyzed from the perspective of Simpson's narrative modality model.

Results and Discussion

Based on the analysis of samples from the text of the story *Al-Qannas*, it was determined that the novel *Al-Qannas* is narrated both through the voice of the author, Zahran Al-Qasimi, and through the voice of the protagonist, Saleh. Of course, the author's and Saleh's perspectives are not in contradiction with each other at any stage of the narrative and are completely consistent. According to Simpson's model, regardless of which narrator is telling the story, the narrator can adopt a positive, negative, or neutral perspective on what he is saying. The imperative and deontic mood systems indicate a positive perspective. The dominant system used in this novel is the imperative. Words based on longing and the desire to hunt antelope are spread throughout the story.

Conclusion

The findings obtained from the examination and analysis of the novel *Al-Qannas* based on Simpson's narrative modality model indicated that, according to Simpson's model, in *Al-Qannas*, some sections of the story are narrated in the first-person and omniscient perspectives, while others are narrated in the third-person perspective. Thus, the story is sometimes presented from the voice of the author (narrator) and sometimes from the perspective of a character named Saleh (the protagonist), without any contradiction in viewpoint when conveying meanings.

Additionally, the findings from the analysis of how the modality category is manifested in *Al-Qannas* showed that the predominant modality used in this novel is positive. The author employs positive narrative modality and linguistic elements related to "first-person positive modality" and "third-person positive modality," as well as using desiderative modal verbs, evaluative adverbs and adjectives, reporting verbs indicating the thoughts and perceptions of the characters, opinion-expressing sentences, and generalizing statements in this novel, successfully conveying the content of the story. Although the author's main approach in this novel is social, he effectively convinces the audience of the validity of the statements present in the novel by utilizing diverse adjectives, adverbs, and verbs.

Zahran Al-Qasimi attempts to make the customs and traditions related to rural life, the nature of mountainous areas in Oman, and the difficulties and problems

present in these regions acceptable to the audience. His use of verbs and expressions sometimes conveys his own optimism regarding future events to the audience. However, in some sections of the story, the author employs negative modality in the form of uncertain verbs to express uncertainty in the decisions of the protagonist or characters. Modal verbs such as "maybe" and "should," and modal adverbs such as "most likely" and "it is very unlikely that."

Keywords: Simpson, modality-narrative perspective, Zahraan Al-Qasimi, "Al-Qannas"

References

- Aghagolzadeh, F, Pourabrahim, Sh, (2008). A Linguistic Study of the Narrative Perspective of the Story (The First Day of the Grave) by Sadegh Chobak in the Framework of the Simpson Model, Literary Criticism Journal, No. 3, pp. 7-28. [In Persian]
- Alavi, F, Pourabrahim, Sh, Ghiathian, M.S, Gilani, M. (2014). "Linguistic Study of Point of View in Short Stories (Clarity and Certainty) Based on Simpson's Model", Bimonthly Journal of Linguistic Studies, Vol. 7, No. 3 (31st issue), pp. 87-105. [In Persian]
- Al-Qasimi, Z. (2014). Al-Qanas, First Edition, Masei Publishing and Distribution. [In Arabic]
- Barthes, Roland, Prince, G, Todorov, T, (2001). An Introduction to Narratology, Translated by: Houshang Rahnema, Fourth Edition, Tehran: Hermes. [In Persian]
- Daryanard, Z, Pour-Abed, M. J., Balawi, R, Khezri, A, Haitham A. S. A.S., (1402). Cinematic Image Patterns and Denotations in the Novel "Taghriba Al-Kafir" by Zahran Al-Qasimi, Derasat Al-Adab Al-Mudaqim, Sunnah 15, No. 57, pp. 115-98. [In Arabic] <https://doi.org/10.30495/cls.2023.1984723.1415>
- Daryanard, Z, Pour-Abed, M. J., Balawi, R, Khezri, A, Haitham A. S. A.S., (1402). the communicative functions of the photographic image in the novel "Taghriba Al-Kafir" by Zahran Al-Qassimi, Studies in Arabic Language and Literature, Year 13, Issue 6 and 30, pp. 1-24. [In Arabic]
- Flodernik, M. (2019). Introduction to Narratology, Translated by Dr. Hiva Hassanpour, First Edition, Tehran: Khamos. [In Persian]
- Fotohi, M. (2011). Stylistics (Theories, Approaches and Methods), Fifth Edition, Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Hatini, Y, (2016). Zahran Al-Qasimi in the Novel "Al-Qanas" A Lover Captures the Surprise of Language and the Place of Effect, Al-Mawqi' Al-Adabi Magazine, Issue 537, pp. 193-175. [In Arabic]

Heydarian, H, (2016). "Translation of the Novel (Al-Qanas) with an Analytical Introduction to It", Master's Thesis in Arabic Translation, Imam Khomeini International University. [In Persian]

Jalilian, S, (2016). Stylistics of Bijan Najdi's Short Stories Based on Simpson's Model (Case Study: Short Story Collection of Cheetahs Who Ran with Me, Master's Thesis in Persian Language and Literature, University of Birjand. [In Persian]

Khademi, N, (2012). Simpson's "Narrative Perspective" Model at a Glance, Quarterly Scientific Research Journal of Literary Criticism, Year 5, No. 17, 22 7-36. [In Persian]

Kurd Ch., F. (2012). A Study of Stylistics in Iran and a Proposal for Principles of Stylistics with Emphasis on the Book of Stylistics by Paul Simpson, PhD Thesis in Persian Language and Literature, Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]

Naeimi K., M. (2019). A Study of Point of View in the Novel "Harb al-Kalb al-Thaniyyah" Based on Simpson's Model, Master's Thesis, Arabic Language and Literature, Literature Major, Al-Zahra University. [In Persian]

Negari, F, Faghih M. M., N. (2012), A Study of Characterization and Point of View in Two Migration Novels (The Door-Closed Mirrors and the Night Harmony of the Wood Orchestra) Based on Paul Simpson's Narrative Perspective, Quarterly Journal of Literary Studies, Year 14, Issue 58, pp. 121-145. [In Persian]

Pourandaf H., Sh, (2011). A Study of the Perspective of Story from the Sixties onwards, Master's Thesis in Linguistics, University of Guilan. [In Persian]

Simpson, P (2019). Stylistics, Translated by: Nasrin Malek Faghih Marzban, First Edition, Tehran: Al-Zahra University. [In Persian]

Simpson, Paul, (2004) Stylistic, A Resource book for students. London: Routledge. John Benjamins.

Simpson, Paul. (1993). Language; Ideology and Point of View. London: Routledge.

Ziyarti, F. S., Jigareh, M, Salahi M., S. (2019). A Study of the Point of View in the Story of the Virgin Mary (PBUH) Based on Paul Simpson's Facet-Narrative Model, Qayim Book Quarterly, Year 10, Issue 22, pp. 67-89. [In Persian]

doi: [10.22034/MCAL.2025.22495.2451](https://doi.org/10.22034/MCAL.2025.22495.2451)

تحلیل وجهیت در رمان «القناص» زهران القاسمی؛ بر مبنای الگوی «وجهی-روایی» پاول سیمپسون

کیمیا شریف: دانش آموخته کارشناسی ارشد ادبیات عرب، دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین، ایران

سجاد اسماعیلی*: دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین، ایران

علیرضا شیخی: دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه بین المللی امام خمینی، قزوین، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۱

چکیده

پاول سیمپسون به عنوان یکی از نظریه پردازان حوزه روایت شناسی ضمن الهام از آراء نظریه پردازان پیشین حوزه سبک شناسی روایت، الگویی سبک شناسانه مبتنی بر زبان شناسی، با عنوان الگوی وجهی-روایی، به منظور واکاوی و تحلیل داستان ها ارائه داده است؛ در این الگو وجهیت همان جهت گیری های خاص نویسنده در متن است و نوع وجهیت غالب در روایت ها، انواع روایت ها با نظام های وجهی مختلف را ایجاد می کند. در همین راستا این پژوهش بر آن است تا با بهره گیری از روش توصیفی-تحلیلی و کاربست الگوی وجهی-روایی سیمپسون، ضمن بررسی شیوه روایت و زاویه دید در رمان «القناص» اثر زهران القاسمی، مقوله وجهیت را در این رمان بررسی و تحلیل کند. یافته های این پژوهش نشان می دهد که زهران القاسمی در رمان القناص ضمن بهره گیری از زاویه دید اول شخص، دانای کل و گاه سوم شخص، دیدگاه های قهرمان داستان (صالح) را بدون دخالت و سوگیری بیان کرده است و همین امر باعث شده است که وجهیت غالب در داستان از نوع مثبت باشد که این خود نشان از دیدگاه قاطع راوی در ترسیم وقایع و رخداد های داستان دارد. بدین ترتیب که نویسنده در این داستان، برای ارائه وجهیت مثبت از ابزار های زبان شناختی مختلفی همچون: افعال و واژگان مبنی بر وجه مثبت مانند افعال تمنایی، به کارگیری کلمات احساسی اعم از قیود و صفات ارزیابی کننده، افعال گزارشی، جملات بیان کننده عقیده و تعمیم دهنده بهره جسته است. کلید واژگان: پاول سیمپسون، دیدگاه وجهی-روایی، زهران القاسمی، "رمان القناص".

مقدمه

اگرچه از دیرباز، مطالعات و آراء مختلفی پیرامون «دیدگاه روایی» از سوی زبان‌شناسان و سبک‌شناسانی همچون راجر فاولر^۱، ژرار ژنت^۲ و بوریس آسپنسکی^۳ ارائه شده است ولی همچنان مفهوم دقیق تحلیل دیدگاه روایی نیازمند تبیین بیشتر است. پاول سیمپسون^۴ (۱۹۹۳م) به عنوان یکی از فعالان عرصه‌ی سبک‌شناسی و زبان‌شناسی انتقادی، دیدگاه روایی را به گونه‌ای دقیق‌تر و روش‌مندتر ارائه کرده است. بدین ترتیب که وی ضمن توجه به آراء فالر و آسپنسکی در زمینه دیدگاه روایی، الگویی به نام الگوی «وجهی-روایی» ارائه کرده است که شامل سه بخش جزئی‌تر: دیدگاه مکانی، دیدگاه زمانی و دیدگاه روان‌شناختی است و عناصر وجهی موجود در متن، این سه نوع دیدگاه را به یکدیگر پیوند می‌دهد (خادمی، ۱۳۹۱: ۸). سیمپسون در قالب این الگو، شیوه‌ای برای روایتگری برمی‌گزیند که مبتنی بر دو محور اصلی «شیوه روایت یا زاویه دید» و «وجهیت» است. وی در محور نخست، تمایز میان روایت اول شخص و سوم شخص را مطرح می‌کند و در محور دوم، انواع روایتگری را از هم متمایز ساخته و برای آن سه نوع اصلی مطرح می‌سازد (سیمپسون، ۱۳۹۸).

امروزه محققان زیادی از این الگو در تحلیل آثار مختلف ادبی بهره جسته‌اند که نتایج آن تحقیقات، مبین اهمیت این الگو در شناخت سبک زبانی آثار ادبی به ویژه آثار داستانی می‌باشد. در حقیقت، الگوی سیمپسون می‌تواند یک ابزار علمی برای شناسایی و کشف ناشناخته‌های اثر ادبی بشود. پژوهشگران با استفاده از این الگو می‌توانند مضمون آثار ادبی را تشخیص داده و معنای ثانوی در فحوای متن را کشف کرده و نقد زیباشناسانه ارائه دهند. همچنین، مخاطبان نیز به درک عمیقی از ظرافت‌های ادبی آثار دست خواهند یافت. در همین راستا، جستار پیش‌رو به دنبال آن است تا تحلیلی جدید از رمان «القناص» اثر زهران القاسمی، نویسنده عمانی، بر اساس الگوی وجهی-روایی سیمپسون ارائه کند. البته در اینجا ذکر این نکته ضروری است که نظریه روایی سیمپسون دارای محورهای متنوعی است و صرفاً به این دو محور محدود نمی‌شود ولی در اینجا به دلیل اینکه کاربرست تمامی محورهای این نظریه بر روی یک اثر ادبی، چندین مقاله را می‌طلبد و حجم آن فراتر از یک مقاله است، محققان صرفاً از آرای سیمپسون در ارتباط با زاویه دید و وجهیت بهره جسته‌اند. به منظور تحقق این هدف، طرح دو سؤال ذیل ضروری به نظر می‌رسد:

۱. بر اساس الگوی سیمپسون، زاویه دید یا شیوه روایت در رمان «القناص» چگونه ارائه شده است؟

۲. بر اساس الگوی سیمپسون، وجهیت در رمان «القناص» چگونه تجلی یافته است؟

پیشینه پژوهش

در زمینه دیدگاه وجهی-روایی سیمپسون و همچنین آثار زهران القاسمی پژوهش‌هایی انجام شده است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

— آقاگل‌زاده و پور ابراهیم در مقاله‌ای با عنوان «بررسی زبان شناختی دیدگاه روایتگری داستان (روز اول قبر) صادق چوبک در چارچوب مدل سیمپسون» (نشریه نقد ادبی، شماره ۳: ۱۳۸۷) نشان داده‌اند که راوی سوم شخص داستان‌گو بوده است که افکار و احساسات شخصیت اول داستان را شرح داده است و وجهیت غالب در متن مثبت و نشان‌دهنده دیدگاه قاطع راوی در مورد واقعیت مرگ است.

— علوی و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «بررسی زبان‌شناختی زاویه دید در داستان کوتاه (صراحت و

قاطعیت) بر اساس الگوی سیمپسون» (دو ماهنامه جستارهای زبانی، دوره ۷، شماره ۳ پیاپی ۳۱: ۱۳۹۳) به بررسی نوع راوی و وجهیت حاکم بر دیدگاه راوی در داستان کوتاه بهرام صادقی با عنوان صراحت و قاطعیت پرداخته- اند.

– حطینی در مقاله‌ای تحت عنوان «زهران القاسمی في رواية "القناص" عاشق يقتنص دهشة اللغة و المكان الأثير» (مجلة الموقف الأدبی، كانون الثاني، العدد ۵۳۷: ۲۰۱۶) به ارائه خلاصه‌ای از محتوای رمان القناص پرداخته است.

– زیارتی و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «بررسی زاویه دید در داستان حضرت مریم (س) بر اساس الگوی وجهی-روایی پاول سیمپسون» (دو فصلنامه کتاب قیم، سال دهم، شماره ۲۲: ۱۳۹۹) به بررسی و تجزیه و تحلیل زبان شناختی زاویه دید در داستان مریم (س) بر اساس مدل پیشنهادی پاول سیمپسون پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که راوی در ۲۹ مورد، از نوع سوم شخص داستان‌گوست و در چهار مورد، راوی اول شخص و دخیل در داستان است.

– دریانورد و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «أنماط الصورة السينمائية ودلالاتها في رواية "تغريبة القافر" لزهران القاسمی» (دراسات الأدب المعاصر، السنة ۱۵، العدد ۵۷: ۱۴۰۲) ضمن پرداختن به بررسی نقاط مشترک بین عناصر سینمایی و متن روایی در رمان تغريبة القافر، میزان تأثیرپذیری واژگان و بخش‌های روایی از تکنیک‌های سینمایی را در این اثر بررسی کرده‌اند.

– دریانورد و همکاران در مقاله‌ای دیگر با عنوان «الوظائف التواصلية للصورة الفوتوغرافية في رواية "تغريبة القافر" لزهران القاسمی» (دراسات في اللغة العربية وآدابها، السنة الثالثة عشر، العدد السادس والثلاثون: ۱۴۰۲) اثبات کرده‌اند که تصویر در رمان تغريبة القافر، یکی از ابزارهای بیان در فرایند ارتباط انسان به شمار می‌رود. بنابراین چنانچه از پژوهش‌های فوق برمی‌آید؛ تاکنون هیچ پژوهش مستقلی در زمینه بررسی و تحلیل رمان «القناص» بر اساس الگوی وجهی-روایی سیمپسون انجام نشده است.

روش پژوهش

روش انجام این پژوهش توصیفی-تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای است. بدین ترتیب که ابتدا اطلاعات تنوری مربوط به الگوی مذکور، از طریق مراجعه به منابع مکتوب شامل: کتب، پایان‌نامه‌ها و مقالات جمع‌آوری و طبقه‌بندی شده است و سپس به بررسی رمان «القناص» از منظر دیدگاه وجهی-روایی سیمپسون پرداخته شده است.

مبانی نظری پژوهش

در این بخش از پژوهش، ضمن ارائه تاریخچه‌ای پیرامون نظریه سیمپسون و الگوی وجهی-روایی، تعاریف مرتبط با دو محور اصلی این الگو، یعنی «راوی و زاویه دید» و «وجهیت» و نیز خلاصه‌ای از محتوای رمان «القناص» بیان می‌شود.

دیدگاه وجهی-روایی پاول سیمپسون

یکی از مهم‌ترین دیدگاه‌های ارائه شده در حوزه تحلیل‌های روایی و به ویژه بیان ساختارهای روایی متن، دیدگاه وجهی-روایی پاول سیمپسون است که به منزله یک گام مهم در زمینه سبک‌شناسی آثار روایی به شمار

می‌آید. سیمپسون با بهره‌گیری از دانش زبان‌شناسی، دیدگاه و روش خود را در خصوص سبک‌شناسی ارائه کرده است. به عبارت دیگر؛ الگوی پیشنهادی وی، با عنوان الگوی وجهی-روایی، مبتنی بر دانش زبان-شناختی، به ویژه روایت‌شناختی ژنت، فاولر و آسپنسکی است. وی در این الگو بر این باور است که نوع وجهیت غالب در روایت‌ها است که باعث به وجود آمدن انواع روایت‌ها با انواع نظام‌های وجهی مختلف می‌شود (Simpson, 1993: 47). به دیگر سخن، میزان بهره‌گیری راوی از وجهیت است که می‌تواند روایت‌هایی خالی از ارزش‌گذاری و یا روایت‌های دارای ارزش‌گذاری فردی راوی را ایجاد کند.

سیمپسون شیوه‌ای برای روایت‌گری برمی‌گزیند که بر دو محور استوار است. نخست، تمایز میان روایت اول شخص و سوم شخص است. روایت اول شخص را می‌توان روایت من و روایت سوم شخص را روایت او/آن‌ها نامید. دومین محوری که سیمپسون براساس آن انواع روایت‌گری را از هم جدا می‌داند و باز هم سه نوع اصلی را مطرح می‌کند، وجهیت و ارزیابی است (آقاگل‌زاده و پورابراهیم، ۱۳۸۷: ۱۲). بنابراین با توجه به رابطه‌ی دو سویه وجهیت و شیوه روایت، و نیز نقش محوری وجهیت در جهت‌دهی به شیوه روایت یک اثر، ضروری است که دیدگاه سیمپسون پیرامون راوی و زاویه دید بیان شود.

راوی و زاویه دید

مطابق با دیدگاه پاول سیمپسون، زاویه دید به رابطه‌ی بین «روش روایت‌گری» و «زاویه دید راوی و شخصیت» اطلاق می‌شود. در حقیقت این زاویه دید است که نشان می‌دهد آیا حوادث از دید یک فرد خاص یا راوی دانای کل و یا ترکیبی از این دو ارائه شده است. سیمپسون معتقد است «شاخص مهم در زاویه دید، شیوه‌ی فرایندهای گفتاری و اندیشگانی است که در داستان نمود یافته است. روایت در کمترین شکل خود، دو بند است که از نظر زمانی مرتب است و تغییر در ترتیبشان به تغییر در شیوه‌ی تفسیر وقایع می‌انجامد» (Simpson, 2004: 26).

سیمپسون با بهره‌گیری از دیدگاه نظریه‌پردازانی همچون آسپنسکی (۱۹۷۳)، ژنت (۱۹۸۰) و فاولر (۱۹۸۶)، یک الگوی مناسب مبتنی بر مسائل زبان‌شناسی، برای بررسی زاویه دید و دیدگاه روایی معرفی می‌کند که شامل ساحت‌های مختلفی از جمله ساحت زمانی، مکانی، روانشناختی و ایدئولوژیکی است (نگاری و فقیه ملک مرزبان، ۱۳۹۶: ۱۲۲). او با بهره‌گیری از اطلاعات جدید، ضمن گسترش و تکمیل این الگو، نظریات جدیدی به آن اضافه می‌کند. به طوری که برای بررسی زاویه دید در ساحت زمانی از نظریه زمان در روایت ژنت (ترتیب، تداوم، بسامد) و در ساحت مکانی از زاویه دوربین و نمونه‌های نحوی در بیان موقعیت (شاخص اشارتگرها) و برای ساحت روان‌شناختی به وجه‌نمایی و برای ساحت ایدئولوژیک از نظام‌گذاری هالیدی بهره می‌گیرد (همان، ۱۳۹۶: ۱۲۲).

زاویه دید، رابطه راوی را با داستان نشان می‌دهد و از دو جهت برای خواننده حائز اهمیت است: یکی از جهت فهم داستان و دیگر اینکه داستان را محک بزند و ارزیابی کند (لورنس، ۱۳۶۸: ۸۸). راوی به عنوان یکی از اجزای اصلی داستان، نقش بسیار مهمی در تعریف و روایت رویدادهای داستان و معرفی شخصیت‌ها به خواننده دارد. هر داستان می‌تواند به سه شیوه مختلف روایت شود: زاویه دید اول شخص، دوم شخص و سوم شخص. هر کدام از این روش‌ها می‌توانند با زاویه دید درونی یا بیرونی ترکیب شوند (پورنداف حقیقی، ۱۳۹۰:

۳۲-۳۳). بنابراین ارتباط بین زاویه دید و راوی بسیار حائز اهمیت است و گاهی راوی افکار و احساسات خود را به خواننده منتقل می‌کند.

وجهیت

وجهیت یکی از محورهای مهم در الگوی سیمپسون است. وجهیت از دیدگاه او به «جهت‌گیری‌های خاص نویسنده نسبت به آنچه می‌گوید» اطلاق می‌شود (خادمی، ۱۳۹۱: ۱۶). سیمپسون معتقد است که وجهیت، به عقیده گوینده در مورد حقیقتی که جمله به آن اشاره دارد، اطلاق می‌شود. بنابراین وجهیت نقش اصلی را در بینافردی زبان ایفا می‌کند (Simpson, 1993: 4). «مایکل تولان در مطالعات سبک شناختی خود، وجهیت را در شناخت ایدئولوژی و دیدگاه‌های مستتر نویسنده در متن به خوبی به کار گرفته است. وی نقش وجهیت را چنین تعبیر کرده است: «به طور کلی وجهیت اشاره دارد به امکانات زبانی موجود برای توصیف و توجیه ادعا، عقیده یا تعهدی که فرد با زبان خلق می‌کند». بنابراین وجهیت، یکی از توصیف‌گرهای اصلی نقش بینافردی و اجتماعی زبان به شمار می‌رود» (فتوحی ۱۴۰۰: ۱۸۵-۱۸۶ به نقل از Toolan, 1988: 46) بر اساس الگوی سیمپسون، راوی می‌تواند دیدگاهی مثبت، منفی و خنثی در باره آنچه می‌گوید داشته باشد، بدون توجه به اینکه کدام یک از روایان روایت را ذکر کنند. بنابراین، انواع وجهیت به سه نوع عمده تقسیم می‌شود: الف) وجهیت مثبت، ب) وجهیت منفی، ج) وجهیت خنثی.

الف) وجهیت مثبت

در وجهیت مثبت، وجه امری و تمنایی، قیود و صفات ارزیابی‌کننده مدنظر است. بدین ترتیب که گاه راوی از جملات تعمیم‌دهنده استفاده می‌کند تا افعال، ادراکات و واکنش‌های شخصیت‌های داستان را گزارش دهد. راوی در این نوع روایت مانند یک دوربین عمل می‌کند که به ثبت و بازنمایی وقایع داستان مشغول است (Simpson, 1993: 57). در این نوع روایات هیچ‌گونه شک و تردیدی وجود ندارد و راوی با اطمینان سخن می‌گوید، به گونه‌ای که به نظر می‌رسد اطلاعات دقیق و کاملی در مورد شخصیت‌های داستان دارد.

ب) وجهیت منفی

در وجهیت منفی بر خلاف وجهیت مثبت، راوی از عبارات، افعال و قیودی بهره می‌گیرد که نشان‌دهنده تردید است. به اعتقاد سیمپسون «این نوع از دیدگاه، از نظر دارا بودن کلمات بیگانه و ذکر نکردن جزئیات مربوط به افکار و احساسات شخصیت‌ها و از سوی دیگر، به دلیل دارا بودن وجه شناختی و ادراکی که القاکننده عدم اطمینان، سردرگمی و بیگانگی راوی نسبت به داستان است، شبیه به وجهیت منفی است» (Simpson, 1993: 57). این نوع روایت به حالتی اشاره دارد که در آن راوی یا شخصیت اصلی غالباً در سردرگمی به سر می‌برد و برای توصیف وضعیت خود، بیشتر بر نشانه‌ها و ظواهر خارجی تکیه می‌کند. بدین معنا که «در این نوع روایات، راوی از ابزارهای زبان‌شناختی مختلفی استفاده می‌کند که عبارتند از: ۱. افعال وجهی مانند: «شاید» و «باید»، ۲. قیود وجهی مانند: «به احتمال زیاد» و «یقیناً»، ۳. ابزارهای اصطلاحی تر (مبتنی بر تفصیل) مانند: «مثل روز روشن‌تر است» هم‌چنین ممکن است از افعال مختلفی مربوط به شناخت مبتنی بر «حدس» استفاده شود مانند: «او حدس زد که» و «من تصور می‌کنم که» وجود داشته باشد» (نعمی کیابابانی، ۱۳۹۸: ۵۱). بنابراین، در این نوع روایات، راوی با شک و احتمال در مورد اطلاعات حرف می‌زند. او درباره‌ی شخصیت‌ها

یا وقوع و عدم وقوع رخداد‌های داستان با شک و تردید صحبت می‌کند و اطمینان ندارد. ابزارهای زبانی مختلفی که در این نوع روایت استفاده می‌شود نیز به نوعی نشان‌دهنده تردید و عدم قطعیت است.

ج) وجهیت خنثی

در این نوع وجهیت، چنانچه از نام آن مشخص است، بهره‌گیری از ابزارهای زبان‌شناختی مثبت و منفی کاملاً خنثی است. به اعتقاد سیمپسون مهم‌ترین شاخصه‌های وجهیت خنثی عبارتند از: «عدم وجود قیود و صفات ارزیابی‌کننده و عدم بازنمایی افکار و احساسات شخصیت‌ها» (Simpson, 1993: 67). راوی از افعال و قیود وجهیت مثبت و منفی استفاده نمی‌کند. او بدون ابراز نظر شخصی درباره شخصیت‌های داستان، تنها به نقل و روایت وقایع می‌پردازد و به دنیای درونی آن‌ها وارد نمی‌شود و اطلاعاتی درباره احساسات یا افکارشان ارائه نمی‌دهد. «این روایت با غیاب کامل وجهیت روایی مشخص می‌شود و همانند شکل‌های مثبت و منفی در روایت اول شخص یا سوم شخص استفاده می‌شود» (کردچگینی، ۱۳۹۱: ۱۸۰). بنابراین در وجهیت خنثی، نحوه روایت اهمیت دارد و اینکه کدام یک از وجوه مثبت و منفی استفاده شود، ملاک نیست.

معرفی اجمالی رمان «القناص»

رمان «القناص» توسط زهران القاسمی نویسنده عمانی در سال ۲۰۱۴ توسط انتشارات «مسعی» منتشر شده است. این رمان در حقیقت، بیوگرافی شکارچیان و آیین‌های شکار است و فقط مربوط به یک شخص یا مکان نیست، بلکه زندگی‌نامه اجتماعی جامعه روستایی کشور عمان است که برخی از مردم آن با شکار زندگی خود را می‌گذرانند. زهران القاسمی در این رمان به توصیف دقیق مکان با تغییرات جغرافیایی مختلف می‌پردازد و این را از توصیف دشت‌ها، دره‌ها، قله‌ها و کوه‌ها می‌توان دریافت کرد. او همچنین به بیان خاطرات و زندگی دهقانان عمانی ساکن در واحه‌های کوهستانی، محرومان و حاشیه‌نشینان می‌پردازد که در بخشی از آن زندگی شکارچی به اسم «صالح بن شیخان» را روایت می‌کند. در این رمان نویسنده تجربه عمیق خود را به واسطه دره‌ها و کوه‌هایی نشان می‌دهد که قهرمان داستان به آنجا رفته است. رمان «القناص» آداب و رسوم، شیوه زندگی روستایی، سنت‌ها و طبیعت مناطق کوهستانی را به خواننده نشان می‌دهد و تجربه ساکنان روستا و کوهستان در ارتباط با چرخه زندگی گیاهان و حیوانات و نحوه مواجه شدن مردم با مصائب و مشکلات موجود در این مناطق را برای خواننده آشکار می‌کند. این رمان در سه فصل نگاشته شده است؛ نویسنده در فصل اول به توصیف قهرمان داستان یعنی صالح، اعضای خانواده وی و نحوه زندگی‌اش می‌پردازد. در فصل دوم زهران القاسمی زندگی شخصی صالح و خلقیات، رفتار و شغل او را به طور کامل شرح می‌دهد. در فصل سوم رمان صالح همواره صحبت‌های عمودیش در مورد شکار بز کوهی را به یاد می‌آورد و هیچ‌گاه ناامید نمی‌شود تا اینکه در سن ۶۰ سالگی می‌تواند بز کوهی را شکار کند اما هنگامی که به بزرگ‌ترین هدف و آرزویش می‌رسد دچار پوچی و ضعف می‌گردد.

تحلیل رمان «القناص» بر اساس دیدگاه وجهی-روایی سیمپسون

در این بخش از پژوهش، پیش از آنکه به بررسی دقیق وجهیت در رمان القناص پرداخته شود، لازم است مطابق با دیدگاه سیمپسون، زاویه دید یا همان شیوهی روایتگری راوی در این داستان مشخص شود تا بتوان

تحلیلی دقیق از نحوه نمود یافتن وجهیت در رمان دست یافت.

راوی و زاویه دید در رمان «القناص»

شیوه‌ی روایتگری راوی (زاویه دید) در بخش‌هایی از رمان القناص، از نوع اول شخص و در برخی دیگر از بخش‌های رمان، روایتگری از نوع سوم شخص است. به عنوان مثال در ابتدای داستان، راوی یعنی نویسنده به توصیف طبیعت و مکان‌های کوهستانی کشور عمان می‌پردازد: «عند مدخل كهف كبير في قمة الجبل البعيد يربض تيس الوعل مُحنياً رأسه مُغمضاً عينيه داخلاً في سبات عميق» (القاسمی، ۲۰۱۴: ۱۱). «ينتقل طائر أبوصريد الصغير من سفح إلى آخر، يقف على غصن الشوع ثم يفارقه إلى شجرة لقم كبيرة، لا يقف في مكان واحد، إنه يقفز بين أغصان الشجرة، يطير إلى شجرة لقم أخرى» (همان: ۱۱). «على صفحة السماء المشربة بلمعة الأصيل ثمة سحب خفيفة تتماغط ممتدة، يحوم تحتها نسران قد بالغوا في الارتفاع باسطين أجنحتهما مستسلمين للريح» (همان: ۱۲). در حقیقت چنانچه از مثال‌ها مشخص است، راوی به مثابه‌ی راوی دانای کل، با اشراف کامل این مکان‌های طبیعی را توصیف می‌کند.

هم‌چنین در ادامه داستان، راوی ویژگی‌های ظاهری صالح را به شیوه سوم شخص برای خواننده بیان می‌کند: «كان صالح في أواخر الخمسينات من العمر، نحيلاً ذا بشرة داكنة تشير أنه عاش أزماناً صيفية قانظَةً لحيته التي تغطي وجهه الدائري تعطيه وسامة يكشفها بياض الشعر الذي احتواها» (همان: ۱۳). «من يرى أول مرة صالح بن شيخان هذا الرجل الذي سيدخل عامه الستين سوف يخصص من عمره مدة لا تقل عن عشرين سنة، ذلك لأن بنيتة الجسدية مازالت سليمة وقوية تغطيها بشرة توحى وهو ما يسعد به صالح مع نفسه أنه مازال في عافية الشباب. يرجع ذلك إلى هواية المشي التي يحبها صالح والتي لا يقف أمامه تل ولا جبل مهما كان ارتفاعه» (همان: ۱۴). بنابراین چنانچه از این جملات واضح است، گویا راوی به اعمال و رفتار صالح آگاه است و به آن‌ها به خوبی اشراف دارد و به صورت سوم شخص گاه از منظری بالاتر با اشراف کامل به روایت می‌نگرد و گاهی به شخصیت داستان نزدیک است.

در برخی از بخش‌های رمان اما شیوه روایتگری به صورت راوی اول شخص است که به چند مورد از آن‌ها اشاره می‌شود: «إنها تفهمني، هي ليست جمادا، أشعر بروحها تسري» (همان، ۱۷). «أتحدث إليها لتلين، لكن السكتون^۵ لا ترضى بسهولة» (همان: ۱۸). «أدرك تماماً الآن حالة التأزم والصراع بين أبناء العمومة، كمية الضغائن والأحقاد القديمة التي يحملها كل واحد منا حتى بعد أن مات سببها ومسبوها» (همان: ۱۱۶). بنابراین چنانچه از مثال‌های فوق بر می‌آید؛ رمان القناص هم از طریق صدای دانای کل زهران القاسمی و هم از طریق صدای قهرمان داستان یعنی صالح روایت می‌شود. البته دیدگاه نویسنده و صالح در هیچ مرحله‌ای از روایت، در تناقض با یکدیگر نیستند و کاملاً بر هم منطبق‌اند. بدین ترتیب که راوی داستان به گونه‌ای عمل می‌کند که گویی به عمق افکار و احساسات شخصیت‌ها دسترسی دارد و می‌تواند جزئیات دقیقی از درون مایه‌های ذهنی و عاطفی آن‌ها را به تصویر بکشد. این نوع روایت به وضوح با استفاده از کلمات و عبارات احساسی، ابعاد مختلف تجربیات درونی شخصیت‌ها را نمایان می‌سازد. در نتیجه، خواننده نه تنها با وقایع داستان آشنا می‌شود، بلکه به خوبی می‌تواند با احساسات و ادراکات شخصیت‌ها هم‌ذات‌پنداری کند. البته چنانچه در بخش مبانی نظری پژوهش گفته شد، سیمپسون تحت تأثیر آراء فاولر و اسپنسکی،

ساحت‌هایی از جمله ساحت زمانی، مکانی، روان‌شناختی و ایدئولوژیک را برای تبیین دقیق زاویه دید ارائه کرده است ولی به دلیل اینکه بررسی هرکدام از این ساحت‌ها نیازمند تحلیلی گسترده و دقیق است، در این مقاله از تحلیل رمان بر مبنای این ساحت‌ها خودداری شد و به همین میزان اکتفا شد؛ زیرا برای بررسی وجهیت در یک اثر ادبی اطلاع از شیوه ارائه زاویه دید کفایت می‌کند.

وجهیت در رمان «القناص»

بر اساس الگوی سیمپسون، صرف نظر از اینکه کدام روای، داستان را روایت کنند، راوی می‌تواند دیدگاهی مثبت، منفی یا خنثی نسبت به آنچه می‌گوید، اتخاذ کند. نظام‌های وجهی امری و تمنایی نشان‌دهنده دیدگاه مثبت است. نظام غالب به کار رفته در این رمان، تمنایی است. واژه‌هایی مبتنی بر حسرت و آرزوی شکار بز کوهی در سر تا سر داستان گسترش یافته‌است. بنابراین وجه غالب در رمان القناص وجه مثبت است و پژوهشگر به تحلیل و بررسی وجه مثبت در این رمان می‌پردازد.

در این داستان، راوی که همان صالح است، نسبت به حوادث و اشخاصی که روایت می‌کند، دیدگاهی مثبت دارد و سعی دارد عقاید، ادراکات و ارزیابی‌های خود را به مخاطب منتقل کند. هم‌چنین اطلاعاتی که در این نوع دیدگاه ارائه می‌شود، بر اساس آگاهی و اطلاعات راوی است. به همین دلیل، اطلاعاتی که تنها بر پایه نشانه‌های بیرونی وقایع باشد در این نوع دیدگاه کاربرد محدودی دارد. این اطلاعات که به صورت وجهیت مثبت ارائه می‌گردند، گاه در قالب راوی اول شخص و گاه در قالب راوی سوم شخص بیان می‌شوند. وجه تمایز راوی سوم شخص مثبت با اول شخص مثبت در این است که راوی سوم شخص، اغلب متعلق به یک راوی پنهان است. در واقع یکی از معیارهای راوی سوم شخص این است که راوی مانند لنز دوربین عمل می‌کند و از موقعیتی خارج به بازنمایی وقایع و حوادث داستان می‌پردازد. راوی سوم شخص در این داستان، افکار و احساسات قهرمان داستان یعنی صالح را بیان می‌کند.

مطابق با دیدگاه سیمپسون وجهیت‌های مثبت و منفی به واسطه برخی عناصر زبانی ظاهر می‌شوند که در این داستان، در قالب پنج محور اصلی به شرح زیر تجلی یافته است:

عناصر زبانی مرتبط با وجهیت اول شخص و سوم شخص مثبت

در ادامه عناصر زبانی مرتبط با «وجه اول شخص مثبت» و «وجه سوم شخص مثبت»، در جملات و عبارات مختلف رمان القناص نشان داده می‌شود:

- واژگانِ حاکی از حسرت، میل و آرزو

در بخش‌های مختلفی از رمان، جملات دارای افعال و عباراتی است که حاکی از حسرت، میل و آرزو است. به عنوان مثال، صالح در بخشی از داستان روایت می‌کند که روزها با شوق و حسرت به انتظار آمدن ابن فاضل از سفر است تا بتواند سلاحش را که پیشتر به او فروخته بود، باز پس گیرد: «بعثت له رسائل وانتظرت بحسرتي وشوقي لكي يعود» (القاسمی، ۲۰۱۴: ۱۹). در این مثال عبارت «انتظرت بحسرتي و شوقي» حاکی از میل و آرزوی شخصیت اصلی داستان است. یا در جایی دیگر، صالح با وجود اینکه احساس دل‌تنگی می‌کند ولی به بازگشت پدرش از سفری طولانی امیدوار است: «حالما بالقنائص في قادم الأيام ومتأملًا في أن يعود أبي وأن لا تطول غربته» (همان: ۷۲). در مقطعی دیگر از رمان، صالح با حالت آرزو بیان می‌کند که از لحاظ وقار،

متانت و آگاهی همانند برادرش سعود باشد: «أحياناً أتمنى أن يكون مثل سعود في هدوئه واتزانهِ وعلمهِ فهو إنسان ذو خلق يتعامل مع الناس حسب طبائهم» (همان: ۸۶). هم‌چنین در بخش دیگری از داستان، صالح حسرت نبودن پدرش را با استفاده از توصیف ادیبانه و استعاره برای مخاطب بازگو می‌کند: «مع الغياب الطويل تتعود على فقدان حميمية الأشياء من حولك التي كانت تزرع في داخلك حقولاً من الجمال لكن مع غياب أبي يزداد الشوق» (همان: ۱۱۴). مخاطب در این نوع روایت می‌تواند به سادگی احساسات راوی را درک کرده و گاهی با او هم‌ذات‌پنداری کند. علاوه بر این، اطلاعاتی که در این نوع روایت ارائه می‌شود، بر اساس آگاهی محدود راوی نیست بلکه او به آنچه بیان می‌کند، اطمینان دارد و هیچ‌گونه ابهام یا سردرگمی درباره موضوعات مطرح شده ندارد.

در بخش‌هایی از داستان نیز ملاحظه می‌شود که راوی سوم شخص یعنی نویسنده، عباراتی را به کار می‌گیرد که نشان‌دهنده حسرت، میل و آرزوی قهرمان داستان در راستای اهداف خود است: عبارات و افعالی هم‌چون: «أين سأجدك؟»، «لتحققت أمنيته»، «أتمناه»، «آملًا» و «حسرة وتأسف» یا در نمونه‌های زیر: «ابسم وهو يحدث نفسه، تيس كبير! أين سأجدك؟» (القاسمی، ۲۰۱۴: ۱۰۱). «الوعل هنا، هو قريب مني إذن لا بأس لو اصطدته لتحقيقت أمنيته» (همان: ۱۰۲). «كفته مرارتها ورائحتها عن التفكير في فئجان القهوة الذي تمناه» (همان: ۱۰۵). «بحث في كل الجوانب آملًا بأن يصادف الوعل» (همان: ۱۰۵). «سرت في صدره حسرة، تأسف كثيرا» (همان: ۱۰۶)، همان‌طور که ملاحظه می‌شود، راوی در این بخش در قالب سوم شخص مثبت، امیال، افکار و احساسات شخصیت را بیان می‌کند.

- واژگان احساسی هم‌چون قیود و صفات ارزیابی‌کننده

کلمات و عبارات به کار رفته در بخش‌هایی از رمان نشان‌دهنده احساسات صالح است که در قالب اول شخص بیان شده است. به عنوان مثال در این بخش از رمان، واژه «أعجبتُ» بیانگر احساسات، ادراکات و ارزیابی‌های صالح نسبت به وقایع پیرامونش است: «لقد أعجبتُ بالسكتون صوت الرصاصة وهي تتطلق تردد بين سفوح الجبال بنغمة مختلفة عن صوت انفجار البارود في الصمعة التي تصم الأذن» (همان: ۷۷). یا در بخشی دیگر، صالح در راستای ارزیابی رفتار برادر (سعود) و عموی (سیف) خود بیان می‌کند که این دو نفر کسانی بوده‌اند که او را به کوهستان و دیدن زیبایی‌های آنجا علاقه‌مند کرده‌اند: «اثنان في هذه الحياة لن أنسى لهما فضلا، هما من صنعا مني الرجل الذي يهوي الجبال ويهوي الجمال العم سيف قناص الوعل الأصيل بطباعه وأبوته وأخي سعود الذي لا تراه إلا منشغلا بكل جميل وخير في هذه الحياة» (همان: ۹۰). وی هم‌چنین در بخش دیگری از داستان، رفتار و شخصیت دو خواهرش را ارزیابی می‌کند: «عامرة وعميرة الأختان الجميلتان والهادتتان لا أراهما إلا بمعزل عن الآخرين» (همان: ۹۲). ویژگی این نوع دیدگاه، به کارگیری گسترده کلمات احساسی و قیدها و صفات ارزیابی‌کننده است. راوی در این نوع روایت به درون ذهن و آگاهی شخصیت‌ها نفوذ کرده است و نظرات و قضاوت‌های آن‌ها درباره شخصیت‌ها را بیان می‌کند. این دیدگاه به عنوان ذهنی‌ترین نوع روایت شناخته می‌شود. در این بخش، راوی نگاهی مثبت دارد به شخصیت‌ها و رویدادهایی که روایت می‌کند. او تلاش می‌کند تا قضاوت‌ها و ارزیابی‌های خود را به خواننده منتقل کند و از این طریق، احساسات و تفکراتش را درباره آنچه که در حال وقوع است، به تصویر بکشد. این

رویکرد باعث می‌شود که خواننده نیز با دیدی خوش بینانه به داستان نزدیک شود و ارتباط عمیق‌تری با شخصیت‌ها برقرار کند.

در راوی سوم شخص نیز قیود و صفات ارزیابی‌کننده، بسامد بالایی در این رمان به خود اختصاص داده است. این وجه در برگیرنده مفاهیم الزامات و وظایف، آرزوها و عقاید و تمایلات قهرمان داستان است که از زبان راوی سوم شخص بیان می‌گردد. به عنوان نمونه در بخشی از داستان راوی نهایت اشتیاق صالح برای کنکاش زمین را با بهره‌گیری از افعال حسی در قالب این جملات بیان می‌کند: «جَسَّ الأرض بِأصبعه فِدَلَّت طراوة التربة على حداة المبيت، جمع شينا من الوبر بين أصابعه، تلمس خشونته» (همان: ۱۰۱). در بخش دیگری از رمان، راوی سوم شخص، از قیود و صفاتی که در بردارنده خواسته صالح برای رسیدن به بزرگ‌ترین آرزویش یعنی شکار بزکوهی است، بهره می‌گیرد و می‌گوید: «مَرَّ الصباح بهدوءٍ وبطٍ شديد، ارتفعت الشمس عن الجبال، انكملت الظلال وتأكَل ظل الجبل وانزوى إلى الجذع، سمع صوت حوافر تقترب منه، تلفت بحذر دون أن يفقد مظهره الجمود الذي كان عليه اقتراب صوت الأقدام أكثر، دَقَّ قلبه وتدفَّق الدم، حاول ضبط نفسه قليلاً» (همان: ۱۰۲). همچنین در بخشی دیگر از داستان، نویسنده حسرت و انتظار صالح برای دیدن و رسیدن به بزکوهی را با بیان صدای وزش باد، خشش برگ درختان و تکان خوردن میوه‌های درختان روایت می‌کند: «حفيف الريح وهي تخشخش الثمار القفص الجاقّة، سوف تنفجر ريح المساء التي لا يحبّها» (همان: ۱۰۳). «بعد أن مالت الشمس قليلاً بدأت الريح في ترحها المسائي، هَزَّت ثمار شجرة القفص، فانتبه لوشوشتها» (همان: ۱۰۴). یا راوی برای توصیف اهمیت سفر تک‌تیرانداز برای شکار بزکوهی، از صفاتی همچون «زیبا، تکرارناپذیر بودن و هیجان انگیز بودن» استفاده می‌کند: «لن ينسى القناص تلك الرحلة التي اعتبرها من أجمل رحلاته بسبب حدوث شيء لن يتكرر أبداً» (همان: ۱۰۸). «اشتدّت الدهشة في نفس القناص» (همان: ۱۰۹). بنابراین به وضوح مشخص است که راوی دارای اطمینان، آگاهی و دانش کافی است و این حس اعتماد را به خواننده داستان منتقل می‌کند. به دیگر سخن، راوی این اطمینان را با بهره‌گیری از ابزارهای زبان شناختی به صورت وجه مثبت بیان می‌کند.

- عبارات و افعال گزارشی (افکار، ادراکات و واکنش شخصیت‌ها)

این افعال و عبارات، گزارشگر افکار، ادراکات و واکنش قهرمان داستان است و در قالب زبان صالح و اول شخص برای مخاطب بازگو می‌شود. صالح در این بخش از داستان احساس و علاقه خاص خود نسبت به نام‌گذاری وسایلش را بیان می‌کند: «أنا مغرم بتسمية أشياء أسماء قريبة على قلبي» (همان: ۲۰). در بخشی دیگر از داستان، صالح افکار و اعتقاد خود را در مورد افراد ثروتمندی که بدون توجه به تقسیم‌روزی خوابیده‌اند، بازگو می‌کند. در واقع صالح با بهره‌گیری از اسلوب استفهام، تفکر و اعتقاد پدرش در خصوص بدست آوردن رزق و روزی در هنگام صبحدم را مورد انتقاد قرار می‌دهد؛ زیرا پدرش به خاطر این نوع تفکر و عقیده هیچ‌گاه از خواب صبحگاهی لذت نمی‌برد: «هل ترى كان في زمن أبي أناس ينامون صباحهم غير عابئين بمقسم الأرزاق بينما ثراؤهم يضرب به المثل كما يحدث الآن لو كان الأمر كذلك فلماذا لم يتلذذوا ولو لساعة واحدة؟» (همان: ۴۸). یا در بخشی دیگر از داستان، صالح عواطف و ادراکات خود را نسبت به محیط پیرامونش، با توصیفاتی ادبی و زیبا برای مخاطب شرح می‌دهد: «شعرتُ أنّ كلّ ما أمر به يرقص مرحّباً، خريـر

الماء الحصى وصخور الصفاء، أشجار العسب تعزف بأصابعها النحيلة على أوتار الريح» (همان: ۹۴). در مقطعی از این رمان نیز راوی سوم شخص، حالات و احساسات درونی آمیخته با ترس و نگرانی صالح را در قالب افعال «فکر و تخیل» به این شکل ترسیم می‌کند: «فجأة سمع همهمة خافتة وفكر أنّ هذا الصوت قد نبع من داخله. لأن الإنسان في كثير من الأحيان يسمع أصواتا تكون واضحة لكنها ليست موجودة في الواقع، ربما تخيلها القناص من شدة إنصاته وتركيزه» (همان: ۱۰۴ و ۱۰۳). یا زمانی که صالح از مواجهه ناگهانی با بزکوهی احساس خرسندی می‌کند، راوی این احساس را با فعل «شعر» به تصویر می‌کشد: «شعر بسعادة تملأ نفسه لهذه المصادفة. الوعل لا يخاف من الشياه بل يقترب منها كثيرا» (همان: ۱۰۴). یا احساس گرمای شدید تک تیرانداز را چنین ترسیم می‌کند: «شعر القناص بالحرارة تسرى في جسده كمن أصيب بحمي فجائية» (همان: ۱۰۸). در این بخش، راوی به دقت به توصیف اعمال و رفتار شخصیت‌ها می‌پردازد و با استفاده از فعل‌های رفتاری متنوع، کنش‌های شخصیت اصلی داستان را به تصویر می‌کشد. او حرکات، واکنش‌ها و احساسات صالح را با باجزئیات بیان می‌کند، به طوری که خواننده می‌تواند به خوبی درک کند که چه چیزی در ذهن او می‌گذرد. این توصیف‌ها نه تنها عمق شخصیت را نمایان می‌سازد، بلکه ارتباط صالح با دیگر شخصیت‌ها و محیط اطرافش را نیز روشن‌تر می‌کند.

- عبارات و افعال بیان‌کننده عقیده

در بخش‌هایی از رمان صالح، به صورت اول شخص، از افعال و عباراتی که بیان‌کننده عقاید او است، بهره گرفته است؛ به عنوان نمونه در جایی از داستان اعتقاد خود پیرامون وابستگی خود به سلاحش را به این شکل بیان می‌کند: «لن أفرط بسلاح امتلکته.. هو ذلك لا غير، لأنني أشعر بأنّ روحي فيه» (همان: ۱۸). یا در بخشی دیگر، نظرش پیرامون دقت در مواجهه با افرادی که به سکوتشان اعتمادی نیست، را به این شکل بیان می‌کند: «أدرك تماما أنّ من الخطورة أن تصادف من لا تثق بصمته» (همان: ۲۱). در جمله‌ای دیگر ایمان خود به عدم تصادفی بودن مکان سفر تک‌تیرانداز را به این شکل بیان کرده است: «أنا أؤمن بأنّه ليس للمصادفة مكان في رحلة القناص» (همان: ۴۵). یا در این جملات از رمان: «المفاجآت تأتي وتذهب، مفاجآت تجعلك على حافة الحياة ومفاجآت تذكرها كل حين من طرفتها، برغم من الألم يحيط بها» (همان: ۹۷)، نویسنده اعتقاد به اینکه شگفتی‌های زندگی همیشه در آمد و شد هستند و آدمی در هر لحظه آنها را به شکلی در می‌یابد را بیان کرده است.

در رمان القناص عبارات متعددی وجود دارد که بیان‌کننده عقاید شخصیت اصلی داستان و یا دیگران است که راوی سوم شخص آن‌ها را بازگو می‌کند. به عنوان مثال در بخشی از رمان، راوی سوم شخص، اطمینان صالح از اینکه این گام‌ها مرتبط با بزکوهی نیست، را چنین بیان می‌کند: «هو يعرف بأنّ هذه الخطوات ليست للوعل» (همان: ۱۰۴). یا اینکه اعتقادات دیگران پیرامون علل پیداشدن بزکوهی را در قالب این جملات بیان می‌کند: «بعضهم ربط اختفاء الوعل بحراسته الجن لها وبعض آخر تحدّث عن هجرتها إلى مواقع جديدة وعزل بعضهم اختفاءها إلى وباء يصيبها فتمرض وتموت ثم تأكلها سباع الجبل» (همان: ۱۰۷). «لم يعثر بن شيخان على دليل واحد يشير إلى وجودها بعد بحثه الذي امتد من أقرب جبل حتى وصل إلى رؤوس الوديان، لكنّه لم يصدق فكرة الوباء فلو كانت حقًا لظلّ من أجسادها شيئا في مكان ما» (همان: ۱۰۷). راوی در این

داستان به عمق شخصیت‌ها نفوذ کرده و گاهی به آن‌ها نزدیک می‌شود و حتی در برخی لحظات با شخصیت اصلی، یکی می‌گردد. روایت از طریق صدای راوی و هم‌چنین صدای شخصیت‌ها پیش می‌رود. دیدگاه راوی و شخصیت‌ها در هیچ مرحله‌ای از داستان با یکدیگر تضاد ندارد و همواره هماهنگ و هم‌راستا است. از شواهد زبانی ذکر شده، چنین به نظر می‌رسد که راوی نسبت به آنچه در مورد رفتار، اندیشه‌ها و عقاید صالح بیان می‌کند، اطمینان کامل دارد بر این باورها تسلط دارد و هیچ‌گونه ابهامی در آن وجود ندارد.

- عبارات و افعال تعمیم‌دهنده

جملات و افعالی که در این بخش قرار می‌گیرد شامل مشارکت چند نفر یا اتفاق نظر افراد در یک مسأله است. به عنوان نمونه، در بخشی از داستان، صالح در قالب اول شخص و استفاده از افعال متکلم مع الغیر، از مشارکت و همکاری خود با مردم روستا، همسایگان و کودکان برای جمع‌آوری میوه‌ها و برداشت لیمو سخن می‌گوید: «كنا قد قطفنا كلَّ الثمار في نهاية الصيف وجمعناها في كومة واحدة. موسم قطف الليمون كان مثل العيد، تتجمع الجارات والجيران لمساعدة بعضهم بعضاً، يتجمع الأطفال أيضاً للمشاركة» (همان: ۳۱). در قسمتی دیگر از داستان، عموی صالح خاطره‌ای را روایت می‌کند که زمان‌های قدیم باید با همکاری و مشارکت دوستانش باروت درست می‌کردند: «لم تكن السكاتين في ذلك الوقت موجودة عندما كنت أذهب للقصص الصمعة هي البندقية المعروفة والمتوفرة آنذاك، كان علينا أن نصنع البارود، نجتمع تحت ظل جدار المسجد والنخيل تتعاون جميعاً في صناعه ثم نتقاسمه حسب الحاجة» (همان: ۷۶). «اليوم الذي تلاه اصطدنا أربع قنائص وكان لزاماً علينا أن نذهب بها إلى سوق قرية مجاورة» (همان: ۸۹). چنانچه در این مثالها مشخص است، روای با بهره‌گیری از عبارات و افعالی همچون «بر ما واجب بود که...»، همگی مشارکت می‌کنیم، بر ما ضروری بود که...» که بیان‌کننده قطعیت هستند به بیان آن خاطره پرداخته است. هم‌چنین در بخش دیگری از داستان، صالح خاطره‌ای روایت می‌کند که با همکاری برادرش از درختان نخل بالا می‌رفتند و آن‌ها را علامت‌گذاری می‌کردند: «صعدت النخلة ثم صعدت نخلة أخرى إلى أن أكملنا وضع العلامات على عذوق النخيل كلها، كنا تتسابق من يصعد أولاً وينتهي من نخلته» (همان: ۱۱۵). در این عبارتها نیز راوی با بهره‌گیری از افعال متکلم مع الغیر به مشارکتی قطعی اشاره کرده است. یا در بخشی دیگر، افعال به گونه‌ای است که کاملاً مشخص است که قهرمان با خانواده خود به صورت دسته جمعی به میوه چینی می‌روند: «كنا نذهب معاً إلى جني ثمار أنا وعمي وزوجته وأمي وعامرة وعميرة» (همان: ۹۳). بنابراین چنانچه از مثالها مشخص است، راوی به شیوه‌ای خاص، تجربیات و احساسات صالح را با جملات تعمیم‌دهنده به خواننده منتقل می‌کند. او سعی دارد تا عمق احساسات و چالش‌های درونی صالح را به گونه‌ای بیان کند که هر فردی بتواند با آن ارتباط برقرار کند. این رویکرد باعث می‌شود تا خواننده نه تنها با داستان هم‌ذات‌پنداری کند، بلکه بتواند تجربیات خود را نیز در آن بیابد.

هم‌چنین در عبارت‌های زیر، به کارگیری جملاتی با افعال متکلم مع الغیر (جمعی)، پیرامون سفر شکارچیان به کوهستان برای شکار بزکوهی، نشان‌دهنده توجه راوی سوم شخص به جملات و افعال تعمیم‌دهنده است: «حتى لا نتعبه في صعود الجبال قرر عمي أن نمشي مع الوادي ذهبنا إلى خب الغافة كنا نترکه ونذهب كل منا في طريق منذ الصباح وحتى الظهر لنعود خالي الوفاض لنجد الغداء قد أعد» (همان: ۸۷).

«اليوم الذي تلاه اصطدنا أربع قناص وکان لزاماً علينا أن نذهب بها إلى سوق قرية مجاورة واشترينا ما نحتاج إليه للرحلة ثم عدنا أدراجنا وصلنا قبيل الغروب» (همان: ۸۹).

اگرچه وجه غالب در رمان القناص، وجهیت مثبت است؛ با این حال، در بخش‌هایی و لو اندک از رمان، وجه منفی نیز ظهور دارد. «ابزارهای زبان شناختی مختلفی که در وجهیت منفی به کار می‌رود، به نوعی بر تردید دلالت دارد و عبارتند از: افعال وجهی همچون: «شاید» و «باید»، قیود وجهی مانند: «به احتمال زیاد» و «بسیار بعید است که». هم‌چنین ممکن است افعال مختلفی مربوط به «شناخت مبتنی بر حدس» نیز وجود داشته باشد، مانند: «من تصور می‌کنم»، «حدس می‌زنم که» (کردچگینی، ۱۳۹۱: ۱۷۸). در رمان القناص نیز چند نمونه محدود از این نوع وجهیت منفی قابل ملاحظه است. به عنوان نمونه در بخشی از رمان، گمان یافتن بزکوهی توسط قهرمان با فعل «ظنّ» بیان شده است: «العطش جلب حيواناً ما، ظنّ القناص بأنّه تيس الوعل» (القاسمی، ۲۰۱۴: ۱۰۳). یا بهره‌گیری راوی از قید «ربّما» و فعل «تخيّل» در این جمله: «ربما تخيلها القناص من شدة إنصاته وتركيزه» (همان: ۱۰۴) نشان از عدم قطعیت دارد. و نیز استفاده از فعل «لا أعرف» در این جمله: «لا أعرف ما الذي حدث مع سعود و امرأة عمّي بعد ذلك...» (همان: ۱۱۶)، نشان دهنده عدم اطمینان قهرمان از اتفاقاتی است که برای خانواده و بستگان او رخ داده است. استفاده از ابزارهای پرسشی همچون «هل» در عبارت‌هایی همچون: «هل حقاً كنت أريد أن اصطادك؟ هل كنت حقاً أحلم أن امتلك رأسك و امسك قرنيك؟ هل حقاً تلك كانت غايتي؟» (همان: ۱۴۳). نیز از نشانه‌های عدم قطعیت قهرمان در انجام شکار بزکوهی است که در قالب این جملات بیان شده است. بنابراین چنانچه از مثال‌ها مشخص است.

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از بررسی و تحلیل رمان القناص بر مبنای الگوی وجهی-روائی سیمپسون نشان داد که مطابق با الگوی سیمپسون، شیوه روایت‌گری در رمان القناص در برخی از بخش‌های داستان از نوع اول شخص، دانای کل و در برخی دیگر از بخش‌های رمان، روایت‌گری از نوع سوم شخص بوده است. بدین ترتیب که این داستان گاه از زبان نویسنده (راوی) و گاه از زبان شخصیتی به نام صالح (قهرمان داستان)، بدون هیچ گونه تناقض دیدگاه در انتقال مفاهیم ارائه شده است.

همچنین یافته‌های حاصل از تحلیل چگونگی نمود مقوله وجهیت در رمان القناص، نشان داد که وجهیت غالب به کار رفته در این رمان، وجهیت مثبت بوده است؛ بدین ترتیب که نویسنده با به کارگیری وجه مثبت روائی و عناصر زبانی مرتبط با «وجه اول شخص مثبت» و «وجه سوم شخص مثبت»، و نیز استفاده از افعال وجهی تمنایی، قیود و صفات ارزیابی‌کننده، افعال گزارشی حاکی از افکار و ادراکات شخصیت‌ها، جملات بیان‌کننده عقیده و تعمیم‌دهنده در این رمان، در انتقال محتوای این رمان موفق ظاهر شده است. اگرچه رویکرد اصلی نویسنده در این رمان، اجتماعی بوده است ولی به خوبی توانسته است با کاربست صفت‌ها، قیدها و فعل‌های متنوع، مخاطب را برای صحت‌گزاره‌های موجود در رمان متقاعد سازد. زهران القاسمی سعی کرده است که آداب و رسوم و سنت‌های مرتبط با زندگی روستایی، طبیعت مناطق کوهستانی

- زیارتی، فاطمه سادات، جیگاره، مینا، صلاحی مقدم، سهیلا (۱۳۹۹). «بررسی زاویه دید در داستان حضرت مریم (س) بر اساس الگوی وجهی-روایی پاول سیمپسون»، *دو فصلنامه کتاب قیم*، سال دهم، شماره ۲۲، صص ۶۷ تا ۸۹.
- سیمپسون، پاول (۱۳۹۸). *سبک‌شناسی*، ترجمه: نسرين ملک فقيه مرزبان، چاپ اول، تهران: دانشگاه الزهرا.
- علوی، فاطمه، پورابراهیم، شیرین، غیاثیان، مریم سادات، گیلانی، مصطفی (۱۳۹۳). «بررسی زبان شناختی زاویه دید در داستان کوتاه (صراحت و قاطعیت) بر اساس الگوی سیمپسون، *دو ماهنامه جستارهای زبانی*، ۷، ش ۳ (پیاپی ۳۱)، صص ۸۷ تا ۱۰۵.
- فتوحی، محمود (۱۴۰۰). *سبک‌شناسی (نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها)*، چاپ پنجم، تهران: سخن.
- فلودرنیک، مونیکا (۱۳۹۹). *درآمدی بر روایت‌شناسی*، ترجمه: دکتر هیوا حسن پور، چاپ اول، تهران: خاموش.
- القاسمی، زهران (۲۰۱۴). *القناص، الطبعة الأولى*، مسعى للنشر والتوزيع.
- کرد چگینی، فاطمه (۱۳۹۱). «بررسی سبک‌شناسی در ایران و پیشنهاد اصول بررسی سبکی با تاکید بر کتاب *سبک‌شناسی* اثر پاول سیمپسون»، رساله دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- نعیمی کیاپایبانی، مونا (۱۳۹۸). «بررسی زاویه دید در رمان "حرب الکل الثانية" بر اساس الگوی سیمپسون، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته زبان و ادبیات عربی گرایش ادبیات، دانشگاه الزهرا.
- نگاری، فاطمه، فقیه ملک مرزبان، نسرين (۱۴۰۱). «بررسی شخصیت‌پردازی و ساحت‌های زاویه دید در دو رمان مهاجرت (آینه‌های درد و همنوایی شبانه ارکستر چوب‌ها) بر اساس دیدگاه روایی پاول سیمپسون»، *فصلنامه پژوهش‌های ادبی*، سال ۱۴، شماره ۵۸، صص از ۱۲۱ تا ۱۴۵.
- Simpson, Paul. (1993). **Language; Ideology and Point of View**. London: Routledge.
- Simpson, Paul, (2004). **Stylistic, A Resource book for students**. London: Routledge. John Benjamins.

تحلیل الوجه الروائي في رواية "القناص" لزهران القاسمي على ضوء النموذج الوجهي-السردی لبول سيمبسون

کیمیا شریف^۱سجاد إسماعيلي^۲علیرضا شینخی^۳

الملخص

يقدم بول سيمبسون، باعتباره أحد أبرز المنظرين في مجال السرديات، نموذجاً أسلوبياً قائماً على اللسانيات تحت عنوان "النموذج الوجهي-السردی" لتحليل الروايات وتفسيرها، مستلهماً آراء المنظرين السابقين في الأسلوبية السردية. يعرف هذا النموذج الوجهي بأنه التوجهات الخاصة للمؤلف داخل النص، بينما يُنتج الوجه المهيمن في السرد أنواعاً مختلفة من الروايات ذات أنظمة وجهية مميزة. ففي هذا السياق، تهدف هذه الدراسة مستعينة بالمنهج الوصفي-التحليلي وتوظيف النموذج الوجهي-السردی لسيمبسون إلى استكشاف مفهوم الوجه في رواية "القناص" لزهران القاسمي. وتشير النتائج إلى أن زهران القاسمي في هذه الرواية، قد عبّر عن آراء البطل (صالح) دون تناقض، مستخدماً صيغتي المتكلم والشخص الثالث، والسبب هو أن الوجه السائد في الرواية هو الوجه الإيجابي، الذي يعكس وجهة نظر الراوي الحاسمة في رسم أحداث القصة. وهكذا يستخدم الراوي في هذه القصة أدوات لغوية متنوعة لتقديم الوجه الإيجابي مثل: الأفعال والمفردات المرتبطة بالوجه الإيجابي نحو استخدام الأفعال الرغائية، والمفردات العاطفية بما في ذلك القيود والصفات التقييمية، والأفعال التقريرية، والجمل التي تعبّر عن الرأي.

الكلمات المفتاحية: بول سيمبسون، النموذج الوجهي-السردی، زهران القاسمي، "رواية القناص"

^۱ خريجة الماجستير في الأدب العربي، جامعة الإمام الخميني الدولية، قزوین، ایران

^۲ أستاذ مشارك في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة الإمام الخميني الدولية، قزوین، ایران

^۳ أستاذ مشارك في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة الإمام الخميني الدولية، قزوین، ایران